

Bogoslovska
SMOTRA**EUROPSKO ISTRAŽIVANJE VREDNOTA – EVS 1999.****PODATCI ZA REPUBLIKU HRVATSKU**

Djelomično izvješće

OPĆI UVOD

Josip BALOBAN, Zagreb

Od početka povijesti svako društvo te svaka država, religija (vjera) i obitelj temelji se na određenim vrednotama. Ovisno o civilizacijskom razvoju i napretku društva i civilizacije događa se jače isticanje pojedinih vrednota, dok se druge proglašavaju tradicionalnima i ulaze u krizu. Očit primjer promjena vrednota je europska civilizacija u posljednja dva stoljeća. U toj civilizaciji događa se svojevrsno prestrukturiranje vrednota time što se »stare« vrednote napuštaju i zabacuju, primjerice vjernost zvanju izabranom u mladosti, a istodobno se otkrivaju i afirmiraju »nove« vrednote: ljudska prava, solidarnost, brižno ophođenje s prirodom¹. Pluralnost vrednota je posljedica pluralnosti civilizacija koje žive na današnjim kontinentima. Sve te civilizacije imaju svoje tisućljetne korijene i stoljetne povijesti u kojima vrijednosni sustavi predstavljaju, više-manje, zaokruženu cjelinu koja danas u susretu s različitim civilizacijama i kulturama mora ići prema zajedničkom definiranju temeljnih vrednota i prema univerzalnom konsenzusu s obzirom na vrednote. Pod temeljnim vrednotama biskupi Njemačke navode: ljudsko dostojanstvo, slobodu, pravednost, ljubav, istinu, vjernost i mir, te ih smatraju sukonstitutivnima za čovjekov osobni život i za zajednički život u društvu, dakle vrednote od kojih se ne može dispenzirati nijedan pojedinac ako ne

¹ Usp. EXELER, Adolf, *Jungen Menschen leben helfen. Die alten und die neuen Werte*, Freiburg-Basel-Wien, 1984., 35.

želi postaviti u pitanje sebe ili druge². Već sredinom 60-ih godina 20. stoljeća pisalo se o »kolapsu«³, a trideset godina poslije o »pomračenju vrednota«, osobito vrednote života⁴.

Valja napomenuti razliku u definiranju vrednota u teologiji i filozofiji, s jedne strane, te u sociologiji, s druge strane. Teologija definira vrednote kao »neoborive 'posljednje', 'najveće' veličine ciljeva i odnosa čudoredno-moralnog djelovanja«⁵. Teologija polazi od kršćanskoga svjetonazorskog specifikuma na kojem temelji smislenost i opravdanost vrednota. Teološka znanost ima u pozadini objavljenu vjeru. Stoga i preferira pojam »vjera« namjesto pojma »religija« kada govori o kršćanstvu kao objavljenoj vjeri. U sociologiji se vrednote mogu definirati kao temelj »za smislenost koordinirano, jedno prema drugome uređeno i obostrano proračunato djelovanje«⁶. Dok u teološkoj definiciji neproračunata ljubav prema bližnjemu, sebi i Bogu predstavlja ishodište, dotle je u sociologijskoj definiciji prisutan određeni utilitarizam i subjektivizam⁷.

Za suvremenog je Europljanina, ali ne samo za njega, karakteristično da vrednote povezuje sa zadovoljstvom, a to znači da mora vidjeti smisao vrednota i pri tome se osjećati dobro⁸. S teološkog gledišta postavlja se opravdano pitanje je li takvo definiranje vrednota kompatibilno s kršćanskim poimanjem vrednota ili je takvo poimanje odviše nošeno utilitarizmom i pragmatizmom, kao i subjek-

² Usp. SEKRETARIAT DER DEUTSCHEN BISCHOFSSKONFERENZ (Hrsg.), *Hirtenschreiben der deutschen Bischöfe*, Grundwerte verlangen Grundhaltungen, Bonn, 1977., Heft 12.

³ Usp. CORBETT, P., »The collapse of values«, in: *Ideologies*, London, 1965., 73.

⁴ Usp. IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života*, Zagreb, 1995., KS, dokumenti 103, t. 10.

⁵ HILLMANN, Karl-Heinz, *Wertwandel. Zur Frage soziokultureller Voraussetzungen alternativer Lebensformen*, Darmstadt, 1989., 2. bibliographisch ergänzte Auflage, 51–52.

⁶ HILLMANN (1989.), 55. Hillmann govori o tri vrste vrednota unutar vrijednosnog sustava. Riječ je o *temeljnim vrednotama*, zatim o *terminalnim vrednotama* (terminal values): ugodan život, jednakost, istinsko prijateljstvo, samopoštovanje, unutarnji sklad i naposljetku o *instrumentalnim vrednotama* (instrumental values): ambiciozan, tolerantan, odgovoran, altruistički i ugodan. Vidi HILLMANN (1989.), 58.

⁷ Prije više desetljeća Erich Fromm je upozorio na razliku između etike korektnosti i etike Zlatnog pravila. Prema Frommu: »Etika korektnosti lako se brka s etikom Zlatnog pravila. Maksimalna: 'čini drugima ono što bi želio da oni čine tebi' može se interpretirati kao: 'budi korektan u svojoj razmjeni s drugima'. Ali, zapravo, ona je prvotno formulirana kao popularnija verzija biblijske maksime: 'Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe'. I zaista, židovsko-kršćanska norma bratske ljubavi potpuno je drukčija od etike korektnosti«. FROMM, Erich, *Umijeće ljubavi*, hrvatski prijevod, Zagreb, 1986., 115–116.

⁸ Usp. KOPREK, Ivan, »Suvremeni čovjek i kriza vrednota«, u: *Bogoslovska smotra* 67 (1997.), br. 2–3, str. 237–249, ovdje 241.

tivnim selekcionizmom! Novija istraživanja potvrđuju da živimo u vremenu u kojem se vrednote nalaze u svojevrsnoj transformaciji⁹.

Što je »The European Values Study« (EVS)!

»The European Values Study« (EVS) je prije svega Europsko istraživanje vrednota odnosno znanstvenoistraživački projekt koji je prije 20 godina inicirao prof. dr. Jan Kerkhofs s Katoličkog sveučilišta u Louvenu (Belgija) i vodio prof. dr. Ruud de Moor s Tilburškog sveučilišta (Nizozemska) poznatom inače pod imenom »European Values System Study Group« (EVSSG). Istraživanja su dosada provedena 1981., 1990. i 1999./2000. godine u Europi, ali i u nekim izvan-europskim zemljama.

Dvojica spomenutih profesora poduzela su 1981. istraživanje među građanima u deset zapadnoeuropskih zemalja (EU)¹⁰. Osnivači projekta bili su od samog početka odlučni, a podupirali su ih u nakani mnogi – koji su se koristili rezultatima toga projekta – da se EVS ponavlja u intervalu svakih deset godina. Stoga je drugo, po gotovo identičnom instrumentariju komparativno istraživanje provedeno 1990./1991. To istraživanje obuhvatilo je zemlje Zapadne Europe, Istočne Europe, Južne Europe, te Sjeverne Amerike¹¹. Zanimljivo je da su međusobno neovisne analize istraživanja iz 1981. i 1990. u društvima Zapadne i Srednje Europe, te u Sjevernoj Americi pojačale postojeći dojam da se procesi individualizacije i sekularizacije nastavljaju i doprinose temeljnoj transformaciji moderne civilizacije i kulture. No, taj proces ne događa se istom brzinom u svim civilizacijama i kulturama na ovom planetu. Osim toga, proces individualizacije tumači

⁹ Usp. HALMAN, E. P. / DE MOOR, Robert, *The individualizing society: Values change in Europa and North America*, Tilburg University, 1994.; ZULEHNER, P. M./DENZ, H., *Wie Europa lebt und glaubt*, Europäische Wertestudie, Düsseldorf, 1993.; CAPRARO, G., *I valori degli europei e degli italiani negli anni novanta*, Trento-Bolzano, 1995.

¹⁰ Istraživanje je 1981. godine provedeno u Belgiji, Danskoj, Irskoj, Francuskoj, V. Britaniji, Nizozemskoj, Italiji, Sjevernoj Irskoj, Španjolskoj i Zapadnoj Njemačkoj. Tom užem krugu zapadnoeuropskih zemalja istraživanjem su se – u razdoblju između 1981. do 1983. godine – pridružile još Austrija, Finska, Island, Malta, Norveška, Portugal, Švedska i Švicarska. Isto tako priključile su se Mađarska i Rusija. Od izvaneuropskih zemalja priključile su se: SAD, Kanada, Australija, Argentina, Čile, Japan, Sjeverna Koreja, Meksiko, Novi Zeland i Južna Afrika.

¹¹ U svojoj znanstvenoj obradi podataka istraživanja iz 1990./1991. Zulehner obrađuje i komparira ove zemlje: Francusku, Veliku Britaniju, Zapadnu Njemačku, Austriju, Nizozemsku, Belgiju, Sjevernu Irsku (zemlje Zapadne Europe); Dansku, Norvešku, Švedsku, Finsku i Island (zemlje Sjeverne Europe); Mađarsku, Poljsku, Češku, Slovačku, Litvu, Estoniju, Latviju, bivšu Istočnu Njemačku, Sloveniju (zemlje Istočne Europe); Italiju, Španjolsku, Portugal (zemlje Južne Europe) i Sjedinjene Američke Države i Kanadu (zemlje Sjeverne Amerike). Usp. ZULEHNER / DENZ (1993.), 19.

se pozitivno i negativno. Dok ga jedni smatraju odgovornim za raspad modernih i visokoindividualiziranih društava, dotle ga drugi prepoznaju i interpretiraju kao novi model integracije, priznajući da individualizacija transformira stare konflikte ne rješavajući ih, i dopušta nastajanje novih¹².

Treće komparativno EVS, u kojem prvi put sudjeluje i Hrvatska, provedeno je 1999./2000.¹³ Poziv Hrvatskoj, adresiran na dekana Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, profesora dr. Tomislava Ivančića, upućen je izravno od dr. L. C. J. M. Halmana, tajnika EVS Steering Committeea i program direktora EVS-1999¹⁴. Prema riječima voditelja dr. Halmana, »uključenje Hrvatske u istraživanje 1999. daje nam jedinstvenu prigodu za kompariranjem temeljnih vrednota hrvatskog naroda s vrednotama naroda u državama Zapadne i Istočne Europe, te za istraživanjem sličnosti i različitosti«¹⁵. Štoviše, ta su istraživanja, prema istom voditelju projekta, važna, kako za društvene znanosti, tako i za mnoge političare, te za politička tijela kao što su tijela Europske unije.

Po svojoj osnovnoj koncepciji EVS-1999. fokusira se na temeljne vrednote u veoma važnim sferama čovjekova osobnog i društvenog života. Sukladno tomu istražuje se *religija i moral, društvo i politika, brak i obiteljski život, uloga spolova, rad i slobodno vrijeme, seksualnost i edukacija*. Prema toj koncepciji pisane su i prve analize-radovi koje objavljujemo u ovom broju »Bogoslovske smotre«. Upravo utvrđivanje stava građana Republike Hrvatske prema temeljnim vrednotama u spomenutim područjima, te komparacija s rezultatima u ostalim zemljama Europe jest opći cilj EVS-a koje je proveo Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu (KBF). Projekt EVS-1999. po svojoj je naravi interdisciplinaran, jer istraživanje obuhvaća teološke i neteološke grane: kako područje pastoralne sociologije, pastoralne teologije, religiozne pedagogije i katehetike, moral-

¹² Usprkos tomu u individualizaciji se vidi bitan uvjet za integraciju modernih i kompleksnih društava. Usp. BECK, Ulrich – SOPP, Peter, »Einleitung: Individualisierung und Integration – Versuch einer Problemskizze«, in BECK, U. – SOPP, P. (Hrsg.), *Individualisierung und Integration. Neue Konfliktlinien und neuer Integrationsmodus?* Leske – Budrich, Opladen 1997., 17.

¹³ Ovaj put više od 40-tak zemalja prijavilo je svoje sudjelovanje u projektu. Dosada (tj. do predaje ovog teksta u tisk) svoje su bazične podatke u centralu u Tilburg (Nizozemska) poslale ove zemlje: Grčka, Italija, Španjolska, Portugal, Malta, Francuska, Austrija, Hrvatska, Slovenija, Rumunjska, Bugarska, Slovačka, Češka, Poljska, Estonija, Latvija, Litva, Ukrajina, Rusija, Njemačka, Danska, Belgija, Nizozemska, Irska. Očekuje se od V. Britanije, Švedske, Mađarske, Bjelorusije, Luksemburga, Islanda, Norveške i Finske.

¹⁴ Vidi dopis European Values Studies od WORC-Tilburg University, November 1998. (LH. 98. 648. jg) upućen dekanu prof. dr. Tomislavu Ivančiću, Sveučilište u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet. Dopis zaprimljen 07. 12. 1998. i urudžbiran pod br. 13–10/21 na KBF-u Sveučilišta u Zagrebu.

¹⁵ Vidi dopis dr. Halmana KBF-u, November 1998.

ne teologije i socijalnog nauka Crkve i dogmatike, tako i područje sociologije religije, sociologije općenito te drugih društvenih znanosti. Ovim projektom, kao i projektom »Vjera i moral u Hrvatskoj«, popunjava se već desetljećima u Hrvatskoj nazočna praznina na području praktične teologije s obzirom na empirijska istraživanja¹⁶. Tu prazninu na svoj specifični način popunjava i projekt »Aufbruch«, koji proučava socijalnu i kulturnu stvarnost u deset europskih zemalja koje se nalaze u tranziciji. Među tim zemljama nalazi se i Hrvatska¹⁷.

Rezultati EVS-1999. omogućit će različitim subjektima u Crkvi i društvu bolju i učinkovitiju orijentaciju pri donošenju važnih odgojnih, obrazovnih i pastoralnih odluka i smjernica. Budući da istraživanje omogućuje pristup bazi podataka u Tilburgu (sjedištu EVS-a) i omogućuje komparaciju s rezultatima istraživanja ostalih europskih i izvan europskih zemalja, doprinijet će istodobno većem razvoju društvenih i humanističkih znanosti u Hrvatskoj.

Zašto se Katolički bogoslovni fakultet (Zagreb) uključio u EVS-1999.?

Postoji više razloga na temelju kojih je KBF smatrao prikladnim i potrebnim uključiti se u taj europski znanstvenoistraživački projekt.

Prvo, temeljne vrednote, kao i vrednote uopće u Europi izrastaju iz judejsko-kršćanske baštine. Religiozno-kulturna matrica europske civilizacije u svojim je dubokim korijenima kršćanska i kao takva sastavni je dio teologije, i obrat-

¹⁶ O socioreligijskom istraživanju »Vjera i moral u Hrvatskoj«. Djelomično izvješće, vidi *Bogoslovska smotra* 68 (1998.), br. 4. U istom broju Smotre vidi i »Opći uvod«, koji je napisao Marijan Valković, posebno bilješku 19 u kojoj se navode pojedinačni pokušaji istraživanja vjerske i moralne situacije u novije vrijeme u Hrvatskoj. Osim toga, važno je istaknuti istraživanje religioznosti među adolescentima u gradu Zagrebu, koje je provela s. Valentina Mandarić. Usp. MANDARIĆ, s. Valentina Blaženka, *Religioznost adolescenata u gradu Zagrebu* (disertacija), Zagreb, 2000., str. 373. U godini 2000. provedeno je u Zagrebačkoj nadbiskupiji i u Srijemsko-djakovačkoj biskupiji istraživanje među svećenicima pod naslovom »Priester 2000.« Istraživanje je provelo »Arbeitsstelle für kirchliche Sozialforschung«, Wien. Radi se o europskom komparativnom istraživanju u kojem sudjeluju pojedine (nad)biskupije iz Austrije, Njemačke, Švicarske i Hrvatske. Već su izdani opći podaci sa sveskom tablica za svaku pojedinu (nad)biskupiju u kojoj se provodilo istraživanje.

¹⁷ Istraživanje u sklopu projekta »Aufbruch« izvršeno je 1997. godine. Dosada su iz tog istraživanja objavljene tri knjige. Vidi TOMKA, M. – ZULEHNER, P. M., *Religion in der Reformländern Ost(Mittel)Europas (Gott nach dem Kommunismus)*, Herausgeber P. M. Zulehner u. a., Ostfildern, 1999. Vidi TOMKA, M. – ZULEHNER, P. M., *Religion im gesellschaftlichen Kontext Ost(Mittel)Europas (Gott nach dem Kommunismus)*, Herausgeber P. M. Zulehner u. a., Ostfildern, 2000. Vidi i TOMKA, M. – MASLAUSKAITE, A. mit NAVICKAS, A. – TOŠ, N. – POTOČNIK, V., *Religion und Kirchen in Ost(Mittel)Europa: Ungarn, Litauen, Slowenien (Gott nach dem Kommunismus)*, Herausgeber P. M. Zulehner u. a., Ostfildern, 1999.

no. Današnje temeljne vrednote, bilo pojedinca bilo društva u cjelini, imaju svoj korijen u Dekalogu koji je postao univerzalnim dobrom čovječanstva. Ili etika korektnosti, kao mogući minimum za sve ljude, neovisno o njihovoj svjetonazorskoj opredijeljenosti i (ne)vjerničkoj usmjerenosti, te etika Zlatnog pravila, izrastaju iz evandeoskih perspektiva i postulata. Primjerice ekološka odgovornost, kao nova vrednota europskih i svjetskih građana, temelji se zapravo na etici korektnosti odnosno na etici Zlatnog pravila, jer vodi računa kako o bližnjem tako i o dalekom stanovniku ovog planeta, kako o sadašnjim tako još više o budućim naraštajima. Iz kršćanske odnosno evandeoske baštine proizlazi i socijalni nauk Crkve koji se trudi biti socijalnim etičkim korektivom u regionalnom, a sada i u globalnom svijetu teško rješivih gospodarstvenih, političkih i kulturnih pitanja, no jednako tako i postojećih nepravda, nejednakosti i podijeljenosti. Stoga je razvidno zašto je KBF, kao nositelj i promicatelj teologije u jednom konkretnom društvu, zainteresiran i na svoj način angažiran u proučavanju i promicanju temeljnih vrednota čovjeka i čovječanstva.

Drugo, koncilska i pokoncilska Katolička crkva zanima se za empirijska istraživanja, jer ta su dio njezine pastoralne strategije i njezina dobronamjernog doprinosa razvoju čovječanstva nabolje. Već na II. vatikanskom saboru koncilski oci jasno izriču ovo: »Neka se u dušobrižničkoj službi dovoljno priznaju i primjenjuju ne samo načela teologije nego također i otkrića profanih znanosti, u prvom redu psihologije i sociologije; tako će se i vjernici privesti k čišćem i zrelijem vjerskom životu«¹⁸. U istoj točki koncilski oci nastavljaju: »Oni koji se bave teološkim znanostima u sjemeništima i na sveučilištima neka nastoje sa stručnjacima drugih znanosti surađivati zajedničkim silama i planovima«¹⁹. Iz navedenih, ali i tolikih drugih saborskih tekstova proizlazi za teološku teoriju i crkvenu praksu nekoliko važnih i poučnih spoznaja. Teologija i dušobrižništvo kao crkvena praksa moraju stalno surađivati s neteološkim (profanim) znanostima, osobito s psihologijom i sociologijom. Empirijskim sociološkim istraživanjima pridaje se važnost, budući da ta pomažu analizi, dijagnozi i normativnom djelovanju u određenom povijesnom trenutku. Postaju sastavnim dijelom pastoralne strategije partikularne Crkve, jer pomažu da se teolozi, a i vjernici općenito, kri-

¹⁸ Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu – »Gaudium et spes«, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, KS, Zagreb, 1970., br. 62.

¹⁹ *Gaudium est spes*, br. 62. Ovaj je tekst još više razumljiv ako se usporedi s tekstom iz br. 5 te Konstitucije u kojoj se veoma pozitivno govori o napretku bioloških, psiholoških i društvenih znanosti. U kojoj se nagoviješta proces globalizacije kada se izričito spominje: »Sudbina ljudske zajednice postaje jedna pa se više i ne dijeli na različite stvarnosti«. *Gaudium et spes*, br. 5. Ili, kada u istom broju Konstitucija donosi: »Tako čovječanstvo sa stacionog shvaćanja po retka stvarnosti prelazi na dinamično i evolutivno a odatle nastaje nova neizreciva kompleksnost problema, koja zahtijeva nove analize i nove sinteze«. *Gaudium et spes*, br. 5.

tički suoče s postojećom crkvenošću, neovisno zbujuju li empirijski podaci ili pak šokiraju. Nadalje, istraživanja pomažu da teologija bude povezana sa svojim vremenom. Cjelokupna teologija, i praktična napose, ne može ostati samo na statističkom tumačenju empirijskih podataka i spoznaja, nego ide za analiziranjem i tumačenjem duhovno-povijesnog i društveno-političkog konteksta. Time se i otajstvena dimenzija Crkve i kršćanstva bolje artikulira u svakom određenom povijesnom razdoblju.

O potrebitosti uvažavanja i primjene humanističkih znanosti, napose psihologije i sociologije, govori i najnoviji *Opći direktorij za katehezu* iz 1997. godine²⁰. Prema njemu humanističke su znanosti od iznimne važnosti za pastoralno-katehetsko djelovanje i za formaciju kateheta²¹. Te znanosti pomažu da teolog, pastoralni djelatnik, kateheta-vjeroučitelj preispituje i valorizira mjesto i zadaću teoloških načela u uvjetima sekularizma i etičkog relativizma. Zadaća je teoloških djelatnika da kritički primjenjuju humane znanosti, ne ignorirajući njihova dostignuća i njihove poruke, ali istodobno ne postavljajući u pitanja teološka načela²². Direktorij ističe, a to je rečeno već početkom 70-ih godina, da svakoj Crkvi polazišna točka mora biti analiza situacije. Sukladno tome, istraživanje obuhvaća »ispit pastoralnog djelovanja i dijagnozu vjerske situacije te sociokulturnih i ekonomskih uvjeta, kao i zajedničkih procesa koji se mogu duboko odraziti na širenje Evanđelja«²³.

Treće, KBF ovim istraživanjem želi dati svoj doprinos Crkvi i društvu u Hrvatskoj u bistranju i učvršćivanju temeljnih vrednota, koje su od osobite važnosti unutar hrvatskih odnosa, ali i za odnose s Europom i cjelokupnim svijetom. Kao sukonstitutivni dio Zagrebačkog sveučilišta²⁴ i njegov ponovno ravno-

²⁰ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, KS i NKU HBK-e, Zagreb, 2000.

²¹ Usp. *Opći direktorij za katehezu* (2000.), br. 242–244.

²² U broju 242. *Opći direktorij za katehezu* navodi četiri kriterija koji su važni u formaciji katehete-vjeroučitelja. Ti su kriteriji: a) *poštivanje samostalnosti znanosti* (Crkva se ne protivi da se umjetnost i znanost služe svojim načelima i svojom metodom. Isto tako priznaje im zakonu samostalnost); b) valja *evanđeoski razlikovati težnje* psiholoških, socioloških škola, upoznajući njihove vrijednosti i njihova ograničenja. Naime, empirijska istraživanja nisu sama po sebi antievanđeoska ili anticrkvena, ali su nerijetko veoma sekularizirana i polaze od sekulariziranog sustava vrednota, koji nije uvijek kompatibilan s evanđeoskim ili crkvenim sustavom vrednota; c) *studij humanističkih znanosti* u formaciji katehete-vjeroučitelja ne smije postati *svrhom samom sebi*. To znači: student teologije ili teolog pristupa i prihvaća saznanja humanističkih znanosti u odrednicama vjere i teologije u kojim se konačno odgaja. d) potrebno je ostvarivati *uzajamno obogaćivanje teologije i humanističkih znanosti* u formaciji katehete-vjeroučitelja.

²³ DCG/1971., 100, citirano prema *Opći direktorij za katehezu* (2000.), br. 279.

²⁴ Moderno hrvatsko Sveučilište u Zagrebu utemeljio je Hrvatski sabor 1874. s četiri fakulteta: teološkim, filozofskim, pravnim i medicinskim. Više o tome vidi ŠAGI-BUNIĆ, Tomislav,

pravni član KBF želi i mora participirati u radosti i nadi, kao i u brigama i teškoćama modernog hrvatskog društva. U odgojnom i obrazovnom smislu, te na religioznoj i duhovno-humanom razini Fakultet prepoznaje svoju specifičnu zadaću kao integrativni dio svoga postojanja i poslanja unutar demokratizirajućeg društva. U ovim poratnim i tranzicijskim godinama Fakultet želi doprinijeti prevladavanju moralno-etičke krize u Crkvi i u hrvatskom društvu²⁵.

Četvrto, KBF nastoji i putem socioreligijskih istraživanja biti u službi evangelizacije koju ostvaruje Kristova Crkva. Svjesna da se rascjep između Evanđelja i kulture pretvorio u dramu našeg vremena, Crkva promiče evangelizaciju kultura i kulture čovjeka, a time pomaže preobražavanju svekolikoga vremenitog poretka²⁶. Zalaže se za izgradnju Europe otvorene prema općoj solidarnosti u kojoj nova evangelizacija predstavlja i izazov za izgradnju humanijeg društva²⁷. Crkva ima odgovornost za oblikovanje ljudskog društva, koju vrši u prvom redu putem socijalnog nauka u kojem veoma važno mjesto zauzimaju: načelo dostojanstva ljudske osobe, načelo supsidijarnosti i načelo solidarnosti²⁸. Pitanje osjetljivosti prema najslabijima aktualno je u svakom, pa tako i u hrvatskom društvu²⁹.

»Facultas theologica catholica in Universitate Zagrabienisi. Brevi descriptio chronologica«, extractum ex *Croatia christiana periodica* 17/1993., br. 32, str. 73–164, ovdje str. 75 i 162.

²⁵ U odnosu na krizu u Crkvi vidi VALKOVIĆ, Marijan, »Elementi moralno-etičke krize u Crkvi (I)«, u: *Bogoslovska smotra* 67 (1997.), br. 2–3, str. 223–235 i »Elementi moralno-etičke krize u Crkvi (II)«, u: *Bogoslovska smotra* 68 (1998.), br. 1–2, str. 213–240. Osim toga, vidi VALKOVIĆ, Marijan, »Pogođenost kršćana moralno-etičkom krizom pri kraju stoljeća«, u: *Bogoslovska smotra* 66 (1996.), br. 2–3, str. 285–317.

²⁶ Usp. IVAN PAVAO II., *Evangelii nuntiandi. Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu*, Zagreb, 1976., KS, dokumenti 50, br. 20.

²⁷ Usp. BISKUPSKA SINODA. *Posebni skup za Europu, Da bismo bili svjedoci Krista koji nas je oslobodio*. Izjava iz Vatikana 1991., Zagreb, 1992., KS, Dokumenti 97, br. 10.

²⁸ Biskupi Europe ističu: »Načelo dostojanstva ljudske osobe – s temeljnim pravima koja joj pripadaju prije svakog društvenog određenja, te joj se ne mogu zaniijekati ni oduzeti ni odlukom većine – načelo supsidijarnosti – koje se tiče prava i nadležnosti svih zajednica – i načelo solidarnosti – koje zahtijeva ravnotežu između slabijih i jačih – mogu tvoriti, doista, stupove novog društva koje valja izgraditi u Europi. Stoga je poznavanje društvenoga nauka nužno za sve one koji se u kršćanskom duhu zalažu u izgradnji nove Europe«. BISKUPSKA SINODA (1991.), br. 10.

²⁹ Ivan Pavao II. će u svom Govoru pred zagrebačkom katedralom 2. listopada 1998. godine istaknuti: »Stupanj se civilizacije jednoga naroda mjeri osjetljivošću koju pokazuje prema svojim najslabijim članovima i onima koji su slabije životne sreće, te nastojanjem kojim se zauzima za njihov ponovni oporavak i potpuno uključenje u društveni život«. IVAN PAVAO II., *Bit ćete mi svjedoci. Govori za vrijeme pastoralnog pohoda Hrvatskoj od 2. do 4. listopada 1998.*, Zagreb, 1998., KS, dokumenti 115, 12.

Napomene o ovom istraživanju

Projekt »Europsko istraživanje vrednota« (EVS)-1999., čije djelomične rezultate ovdje objavljujemo, provodi interdisciplinarni Hrvatski istraživački tim stručnjaka s Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (J. Baloban, S. Baloban, S. Kušar, K. Koračević, M. Mataušić), s Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (S. Zrinščak), s Instituta za primijenjena društvena istraživanja »Ivo Pilar« (I. Rimac), iz Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve – HBK, Zagreb (G. Črpić). Spomenuti tim djeluje od jeseni 1998. godine, kada je iz centrale u Tilburgu upućen poziv KBF-u za sudjelovanjem u spomenutom projektu. Hrvatski istraživački tim pripremio je hrvatski prijevod upitnika. Istraživanje na terenu provedeno je pod vodstvom Nevena Tadeja. Računalnu obradu proveli su Gordan Črpić i Ivan Rimac. Tim je dosada održao gotovo 20 radnih sastanaka na kojima su istraživači primjerno redovito sudjelovali, te im potpisani i ovom prilikom izriče iskreno priznanje i srdačnu zahvalu za uspješno prijedeni dio puta s nadom da tim preostali dio puta prijeđe u jednako zauzetoj suradnji. U projekt kao bliži suradnici kasnije su se uključili dipl. teolog Željka Bišćan, u svojstvu novaka na istoimenom projektu, zatim ddr. Marijan Valković, dr. Alojzije Hobljaj, dr. Pero Aračić i Krunoslav Nikodem. Navedena grupa sudjeluje i svojim radovima u ovom izvješću. Hrvatski istraživački tim putem e-maila redovito komunicira sa središtem u Tilburgu, konkretno s voditeljem dr. Halmanom, s kojim razmjenjuje rezultate. Naime, Hrvatska, budući da je dala svoje bazične podatke u Centralu, dobiva i dobit će podatke od ostalih država sudionica, koje pošalju svoje podatke u Tilburg. Jedino, pravo korištenja podacima drugih zemalja nastupa nakon prvoga zajedničkog objavljivanja rezultata od strane Tilburga, koje se očekuje u 2001. godini. Stoga se radovi u ovoj *Bogoslovskoj smotri* odnose samo na EVS-1999. provedeno u Hrvatskoj. Upitnik na osnovi kojeg je provedeno istraživanje nalazi se na kraju *Bogoslovске smotre*.

Ovaj projekt odobrilo je Fakultetsko vijeće Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu 4. prosinca 1998., a prihvatilo i financira ga kao svoj projekt Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske, odlukom od 19. ožujka 1999. Budući da spomenuto Ministarstvo dostavlja svoje pozitivno rješenje u vrijeme kada je zapravo već trebalo započeti s ispitivanjem na terenu, voditelj projekta obratio se, na poticaj i uporno uvjeravanje kolega iz tima, na više ustanova u svezi sa sponzoriranjem projekta. Jedino su pozitivno odgovorili i projekt sponzorirali Zagrebačka banka d.d.³⁰ i Zračna luka Zagreb. Ovom prigodom izra-

³⁰ Sponzorstvo i suma doznačena KBF-u od strane Zagrebačke banke d.d. omogućila je da ovaj projekt krene bez odlaganja i financijskih glavobolja.

žavamo svoju iskrenu zahvalnost, kako Ministarstvu tako i sponzorima za financiranje odnosno za pomoć u financiranju projekta.

U ovom broju *Bogoslovske smotre* obrađeni rezultati odnose se na ova područja: religiju i moral, društvo i politiku, brak i obiteljski život, rad i slobodno vrijeme, seksualnost i edukaciju. Odabir ovih područja sličan je područjima koja su obrađivana u analizi podataka iz EVS-1990. Dakako da smo mi, imajući u vidu spomenuto i hrvatsku situaciju, odabrali teme članaka kako se nalaze u ovoj *Bogoslovskoj smotri*. Ovo objavljivanje rezultata preliminarno je naravi i djelomično. Budući da Hrvatska nije sudjelovala u dva prethodna »Europska istraživanja vrednota« (1981., 1990.), nije bilo moguće komparirati ove podatke s podacima iz prethodnih europskih istraživanja. U radovima su uzimani samo rezultati iz istraživanja »Vjera i moral u Hrvatskoj«. Dobiveni podaci u EVS-1999. čine nam se pouzdanima i indikativnima. Učinili smo prvi korak, svjesni da nam još predstoji dublje i trajno tumačenje. Hrvatski znanstvenoistraživački tim, nakon objave rezultata u ovoj *Bogoslovskoj smotri*, planira izraditi, s jedne strane, nacionalnu studiju u kojoj bi bili prezentirani i rezultati iz drugih za Hrvatsku zanimljivih zemalja. S druge strane, planira pripremiti i englesko izdanje najvažnijih radova u svezi s EVS-1999. kako bismo europskoj i široj svjetskoj javnosti omogućili uvid u naše istraživanje i njegovo tumačenje.

U nadi da ćemo uspješno dovršiti ovaj znanstveni projekt planiranim obradama i objavljivanjima, još jednom zahvaljujem svima koji su projekt podržali, koji su pomogli da ima financijsku sigurnost i svima onima koji će nam uputiti korisne sugestije za dalji rad na projektu.

Summary

THE EUROPEAN VALUES STUDY IN CROATIA – 1999

Josip BALOBAN, Zagreb

The European Values Study (EVS) was carried out in Croatia for the first time in 1999. The research was lead by Professor Josip Baloban, head of pastoral theology on the faculty of Catholic Theology at the University of Zagreb, in cooperation with some of his colleagues from the same faculty, as well as with colleagues and professors from other scientific social institutions. The project was approved and financed by the Croatian Ministry of Science and Technology.

After Croatia's historical turning-point in 1990 and its becoming independent, as well as the end of the war on Croatia (1991–1995), together with the democratic process in society and partly in the Church, the need arises for some religious empirical re-

search in the young state. Prior to this, there had been no socio-religious research free of ideological prejudice. The Catholic Theological Faculty carried out the »Religion and Morality in Croatia« study in 1997/98. The first results have already been published in the scientific magazine *Bogoslovska smotra* (1998, no. 4), and individual works in later issues of the same *Review*. In the year 2000 in the Zagreb diocese and in the Dakovo-srijem diocese, an international study was carried out among priests entitled »Priests 2000«.

The EVS is the first international study to be carried out by the Catholic Theological Faculty, and was planned to be a three year project which started in 1999 and will finish in 2002. It is a representative study carried out throughout Croatia on 1003 respondents according to the common European questionnaire obtained from the University of Tilburg. The questionnaire contains 114 questions or scales and a total of 359 variables. The study was done between the 5th and the 29th of April 1999. The results obtained reveal that the majority of respondents declared themselves to be Roman Catholics (84.5%), while 13.2% claimed that the question was irrelevant to the respondent, and the remainder belong to different confessions. In this issue of *Bogoslovska Smotra* (2000, no. 2) the first results of the study have been published. Presented works relate to the following areas: religion and morality, society and politics, marriage and family life, work and leisure time, sexuality and education. The results are preliminary and partial. Since Croatia was not included in the two previous European Value Studies (1981 and 1990), it was not possible to compare the data from this study to that of the previous European studies. Only results from the Croatian study, »Religion and Morality in Croatia« have been used for partial comparison in the articles.

The Croatian research team leading the EVS-99 in Croatia has two desires, or two plans for the next two to three years. One is to do a national study in which results from other European countries of interest to Croatia would be presented. The other is to prepare an English version of the most important articles in connection with EVS-99, to provide the European and world public with some insight into the Croatian values study and its interpretation. Besides this, the researchers hope to present the Church and society with real understanding of basic values in Croatia and their consequences. Finally, the European and in part world situation with respect to modern basic values will be made clearer to them.